

merni. Több szép tanulmányt írt Pelbártról Katona Lajos is, codex irodalmunk elsőrangú tudósa, ki jelen akadémiai székfoglalójában is Pelbárttal foglalkozik; nem ugyan általában írói jelentőségével, hanem igehirdetői munkásságának egyik jellemző és érdekes oldalával, t. i. a beszédeibe szőtt *példáival*. És ez Pelbárt írói működésének nem csekély érdeme, főleg, ha tudjuk, hogy a világszerte már évezredek óta vándorló mesék és elbeszélések közül többnek olyan változatot tudott adni, mely eddig az ő sajátjának látszik (pl. az Igazság és Hamisság meséje); s másrészt, ha figyelembe vesszük, hogy prédikációival a bennük levő sok mese- és novellatárgygyal milyen termékenyítőleg hatott nemcsak a hazai, hanem a külföldi írókra és költőkre. Nálunk pl. több codex részben csak Pelbárt valamelyik iratának egyszerű fordítása. A mi pedig a codexeinkben előforduló példákat illeti, a Vitae Patrum, a Gesta Romanorum, Jacobus de Vitriaco beszédein, Voragine Legenda aurea-ján kívül főforrásúl a Pomerium és Stellarium szolgált. Iróink tehát csak a múlt századok mulasztását teszik jóvá, midőn Pelbárttal foglalkoznak, ki munkásságával nemzetének külföldön is dicsőséget szerzett.

Különösen becses Katona értekezésében az „Elenchus exemplorum, quae in Pomerio quadragesimali et De Tempore Pelbarti de Temesvár occurrunt“, — a mely tehát a Pelbárt műveiben levő példák (latin nyelven írott) lajstroma, mindenütt utalással a középkori legendariumok, vagy hazai codexeink hasonló példáira. Hogy ez minő fáradságos munka, arról csak annak lehet fogalma, ki már megpróbálkozott a mesék és példák változatainak, esetleg forrásainak megállapításával és kiderítésével. Jelen művét épen azért csak a legnagyobb elismeréssel üdvözölhetjük.

Dr. Lukinich Imre.

KÜLÖNFÉLÉK.

A kolozsvári Auner Márton és Brozer Péter naplói.¹

Életükről csak annyit tudunk, a memmit az alább közlendő naplószerű feljegyzéseikben szétszórva találhatunk. *Auner Márton* valószínűleg a *kolozsvári* aranyműves czéhnek volt tagja; ezt tényleg sehol sem említi ugyan, de abból, hogy jóformán csakis az

¹ A naplók eredeti példányai *Gállfi Endre* Udvarhely városi főjegyző úr birtokában vannak, kinek szívességéből közöljük azokat.

ezen czéhbe tartozó egyénekről tesz említést, ezt lehet következtetni. 1675-ben a centumpáterek közt találjuk, később pedig „ser bíró“¹ lett, de ettől a „bajoskodó“ tisztségtől már 1680-ban megvált, valószínűleg nyugalomba vonúlt. Naplóját az 1663-ik évtől 1680-ig vezette; többnyire családi följegyzéseket tartalmaz, de vannak benne általános érdekű részletek is; kár, hogy csonka.

Naplója a következő:

1663. Die 10. Decembris. Nyugott el az Urban üdvezüilt és boldog emlékezetű Anyám asszony ő kglme, Kraiczár Katha asszony, kit Isten az én hozzám való szeretetiért nyugosson meg és annak utánna azon bölez hatalmú Isten adgyon boldog feltámadást.

1664. Die 29. Maii. Jezzettem el jövendő házasságra az Urban elnyugott Török István uram meghagyatott özvegyét, Kádár Borbárát és az megnevezett személyt az keresztyén anyaszentegyháznak szokása szerint hozzám vöttem hüttel, 1. die Julii.

1666. die 22. Martii. Holt meg Székely Lőrincz sógor uram. — 31. Martii. Született Székely Ferkő. — 6. April. Holt meg Székelyné néném asszony, kinek Isten adgyon boldog feltámadást.

Anno 1673. die 28. Januarii. Nyavalyájának kilenczedik napján esendessen elnyugovék az Urban, az engem szerető, s engemet sok jóra intő s tanító kedves édes atyám uram Auner Gábor uram, midőn életének 63. esztendejét és négy holnapokat éppen betöltött volna. Kinek Isten ő Felsége adgyon az örök életre boldog feltámadást.

Anno 1675. die 25. Januarii. Választattam az nemes várostól centum pater uraimék köziben.²

Anno 1676. die 21. Augusti. Sok keserves külömb külömb kínok és nyavalyák után, midőn igen gyenge állapottal már fenn járt volna, nagy hirtelen halál által az Úr ez életből kiszólítá az én kedves néném asszonyt *Werner Mihálynét*,³ életének 43. esztendejében mikor volna és öt holnap. Kinek Isten ő Felsége megeléglvén ez világi sok kínját és majd egész életébéli büss (így) és bánatos szorsát (így), életét, adgyon Isten az örök életre boldog feltámadást és az négy megmaradott árváinak Isten ő Felsége legyen kegyes tutora és vegye kegyelmébe. Uram szánj meg végre engemet is, kit Uram az én bűnömért igazán utól hagyál. Uram be sok búval

¹ Minden utánjárásom mellett sem tudtam megállapítani, hogy tulajdonképen miféle hivatal ez.

² Jakab E. szerint 1680. máj. 6-iki közgyűlésen „jó elő legelőbb a centumpater szó“. Kolozsvár története. II. 779 l.

³ Werner Mihály az aranyműves czéh mestere volt 1664-ben és 1674-ben. Jakab E.: i. m. II. 779.

látogatsz engemet. Uram ne vess el teljességgel előlled és Uram hallgass meg végre engem is.

Anno 1678. die 1. Septembris. Holt meg Tobiás István. Die 8. ejusdem, igen szép csendesen nyugovék el az Urban életében sok keserves árvái könnyhullatások között, midőn tizenkét eszten-dőket, öt hónapokat és nyolcz napokat számasan élt volt, Székely Ferkó ösém. Melynek utánna négy órával hala meg Tóbiás Samuka. Die 23. ejusd. nekem nagy bánatomra, Istennek penig kedves akaratja szerint Istenben boldogul elnyugovék kedves húgom Székely Judita asszony, Tóbiás Istvánnak kevés ideig meghagyatott özvegye és temettetett el die 25., melyet követett kisebb leányának Boriczának halála, die 30. ejusd., kiknek adgyon Isten boldogságos feltámadást az örök életre.

Anno 1678. die 22. Octobris. Oh keserves sokszori könnyhullatással való szenvedő napjaim között legkeservesebb és iszonyú szenvedő napom, melyben való keserűségem és az én sok bánatos szenvedésem Uram, seregeknek Ura Istene, hasson fel már elődben, mert jaj jaj, ha elhagysz én Istenem, majd kétségben esem, siess, jöjj el, ne késsél én segedelmem. Oh Uram, Oh Uram! ¹

Anno 1678. die 25. Sept. nyugott el az Urban tiszteletes Bernard Deák uram, és

Anno 1679 die ² nyugvék el az Urban jó hűtt és reménség alatt tiszteletes nemzeti Radecius Bálint bátyám uram, kiknek Isten adgyon több hiveivel együtt boldogságos feltámadást.

Anno 1680. die 25. Junii bucsúztam el az nemes várostól az bajoskodó serr bíróságnak tisztitől, melyet az nagy úr Istennek szent segedelmeből viseltem szegény hazánknak hasznára, oly hasznára penig, mely soha" . . .

Itt megszakad a napló.

Figyelemre méltóbb ennél *Brózer Péter* naplója, mely 1679-től 1694-ig terjed; szerzőjéről csak annyit tudunk, hogy szintén centumpater, majd 1680-ban határbíró, 1681-ben pedig serbíró volt. Talán fia volt annak az aranyműves *Brózer Istvánnak*, a ki a kolozsvári ref. egyház páratlan műremek *Rákóczy-kelyhét* csináltá. Az ő leányát vette el a kocsárdi Gállfiak egyik tagja, Mihály, 1700-ban. Feljegyzéseiben már több gondot fordít a külső eseményekre, mint Auner, s így azok értéke is nagyobb.

Naplója így szól:

„Laus Deo semper. Anno Domini 1679. die 13. Aprilis. Adott az Ur Isten egy küs leánkát kedves házastársamtól, reggel öt és négy óra között, kinek neve Boricza.

¹ Ezután négy sor következik, de át vannak húzva s olvashatatlanok.

² A nap-jelzés hiányzik.

Anno 1679. választattam az nemes várostól centumpater uraimék köziben.

1680. Választattam az nemes várostól az régi rendtartás szerint az határ-bíráknak egyikévé.

1681. Választattam az nemes várostól az Ser Bírósnak tisztire.

Anno Domini 1682. die 9. Septembris. Az Fülekiek tovább nem viselhetvén az nagy viadalt, ez napon adák fel az várat az Budai Vezérnek; die 10. költözének ki az várból az várbeliek. Annak utánna 3 nap prédála benne az Janczárság, azután magyar és török nemzettől elhányattaték az alsó kerített fundamentumig, s az mint lehetett, egyebütt is ronták és puskaporral is hányaták, de teljességgel el nem ronthaták az nagy erősség miatt, mert kőszálon vala építve. Pro memoria én is törék egy darab kőfalt le.

Anno 1682. die 2 Octobris, én Brozer Péter több becsületes két társaimmal érkeztem meg ez napon az táborból békével. Áldott Istennek neve érette.

Anno Domini 1682. die 10. Octobris. Született egy küs leányom estve 7 és 8 óra között, kinek neve Kató, melyet engedjen Isten nevének félelmében felnevelnünk.

Anno 1683. mense Julio, ment által az országban Kolosvár mellett az Tatár Chán többel száz ezerelel magánál, mely miatt búzáink mind eltapodtatott tőllök, mely nap kedig az Tatár Chán az vár mellett az buza között táborát megszállítá, mingyarást szörnyű nagy jégeső lőn, sőt még tüzes menkő is esett, mely miatt az hostatban ház is elégett.

1684. Választattam ismét az nemes várostól adószedőnek az egész városon, melyet legnagyobb gonddal és bajoskodással vonszunk (!) már két esztendőttől fogva. B. P.

Anno 1684. Drágaság volt Erdélyben, úgy annyira, hogy az búzának vékájának ára egy forintnál felljebb ment.

Anno 1685. Választattam ismét Kolosvár várossának fiscalis direktorává, melyben Istentől segítséget kérek, hogy nevének félelmében tisztemet követhessem szentül és igazán.

Anno 1685. Die 6. Augusti. Kolosvárat ben ugyan, mint az szénafüben hallatlan jég esső volt; az városon hullottak olyak le, mint egy galamb tojás, esső nélkül, de az szénafünek némely részeiben olyak hullottanak le, mint egy öreg lúd tojás, sőt azok közül némellik annál is részen (!) nagyobbak, olyan is sok láttatott, mint az embereknek az két ökle, mikor öszve fogja kezeit az ember.

Anno D. 1685. Kezdetünk az szürethez Szent Mihály nap után két héttel, de az üdőnek alkalmatlansága miatt igen szűk boraink lettek, de az mi lött is, rettenetes savanyú, úgy annyira, hogy nem hiszem, pünkösdsnek az innelső részin ha ki benne iszik, eo momento hasa korrogást ne szenvedjen savanyú volta miatt,

mivel hogy nagyobbára majd minden hegyienket (így), midőn sendülni kezdett volna, Szent Mihály nap előtt sokszor megnyomá az dér.

1685. Az elmúlt 1684. esztendőbeli drágaság mégis durál, bor, buza és mindenféle gabona drága¹ környös körül.

Anno 1685. Colosvárat Erdélyben is az elmúlt 1684. esztendőbeli borainknak az ára ebben az jelen való 1685-dik esztendőben kupája huszonnégy pénzre felment, sőt karácson felé nem is kaphattak óh-bort, az hol találtatott is, indifferenter harmincz pénz volt az ára, mert az új bor savanyú levén, féllel (így!) senkinek is nem fér vala az fogára.

Anno Domini 1686. Kolosvárat az ó-bornak harminczhat pénzre ment fel az árra, den. 36.

Anno Domini 1686. die 18. Mensis Martii. Született egy küs fiam, kinek neve György, hétfőn virradólag három és négy óra között, melyre segéljen Isten nevének dicsőítésére felnevelnünk s minyájunk örömünkre.

Harmadnapra megholt György fiam.

Anno Domini 1686. Die 29. Julii. Holt meg az édes anyám Lutsch Mihályné, Dési Szabó Sophia asszony, ez napon este öt és hat óra között, ötöd napi beteg ágyában fekvívén, esztendejének mintegy hatvannyolcz, vagy talán 70. esztendőskorában, kinek adgyon Isten az több híveivel együtt boldog feltámadást.

Anno 1686. Az kolosvári határon az Nádas vize Szent Mihály nap előtt egészen kiszáradott, úgy hogy semmi folyása nem volt eddig. (16. Novembris.)

Anno 1686. Sapherberk² német general maga armadájával bejött Erdélyben, Kolosvár alatt majd két hétig hevert, ki miatt búzáinkban is nem kevés kárt vallottunk, mivelhogy még füventiben (így!) voltak gabonáink; innen elindulván az országnak egy részét is bekóborlotta, ekkor esett Szeben alatt az Maros-székiekben számos emberek el miattok, circiter 500 száz.

Anno Domini 1687. Die 15. Junii. Az tiszteletes unitaria ecclesiától választattam ez napon ezen t. ecclesianak körül levő jószáginak inspectorává.

Anno 1687. Mense Septembris.³ Szüret közben jött reánk az római császár ő felsége armadája, kinek fő előljárója volt az Lotharingiai herczeg.

1688-ban. Rajtunk laknak s nyomorgatnak.

1689-ben. Rajtunk laknak s nyomorgatnak.

1690-ben. Rajtunk laknak s nyomorgatnak.

1691-ben. Rajtunk laknak s nyomorgatnak.

1692-ben. Rajtunk laknak s nyomorgatnak.

¹ Egy szó utána olvashatatlan.

² T. i. Scherfenberg.

³ Jakab E. szerint (II. 790.) 1687. október 18-án.

1693-ban. Rajtunk laknak s nyomorgatnak.

1694-ben is. Oh Uram könyörülj rajtunk s elégedd meg ily hosszús ügyeinket s szabadíts meg“.

A következő feljegyzések szintén Brozer Pétertől valók, de más helyre vannak írva.

„Anno 1690. 1. Septembris. Én B(rozer) P(éter) választattam ez napon tekintetes nemzetes Székely László uram ő kigyelme főkapitányságának idejében, méltatlan voltom szerént, Kolosvár várossanak hűtös assessorává, melyben hivatalomnak elégtételére kérek Istentől segítséget.

1690. mense Augusti. Jött bé ez mű határunkban sáskáknak sokassága, az mely Erdélyben más határokon sok károkat is tett az gabonákban; itt ez mű helyünkben ugyan nem esmertetett olyan nagy kár, mivel hogy nagy részint immár betakarattunk volt, de egész októberben is nem távozott el az határunkból, melyből az emberek magok veszedelmén sokat jövendöltenek.

Az ősz vetésekben az kolosvári határon is nem kevés károkat tött, mert az hol zöldségit megemésztette, nem sokat arattak rólla.

1690. 10. Decembris. Az tatár tábor bejött az országban, nevezet szerént pedig ez mű helyünkben, az mely napon hostatinkat rítul felégette az egész Hidelvét, kívülső Magyar utcát és Közép utcát, Farkas utcát. Az város népe is az nemes ország presidiumával együtt kardoskodván az tatárok ellen, esett el kard miatt közülünk mintegy harmincz ember.

1692. Die 5. Junii. Az váradi törökök Hayzer¹ generálnak felatták Várad várát.

Anno 1694. Die 16. Julii. Az Szamos délután egy óraker csak hertelen úgy meg áradott, hogy akármelyik hídról meríthettek volna Szamos-vizet.“

Brózer Péter, mint Gállfi Mihály feljegyzéseiben olvassuk, 1695. aug. 25-én „mult ki ez világból“, feljegyzéseit tehát úgyszólván élete végeig vezette. Sem az ő, sem Auner Márton naplószerű feljegyzéseiben nem találunk ugyan ismeretlen adatokat a város történetére nézve, de közlésüket már csak azért sem tartjuk feleslegesnek, mert a kor hangulatát, habár elég szűkszavúan is, visszatükröztetik. Ebből pedig a történetíró sokat következtethet.

Dr. Lukinich Imre.

¹ T. i. Haisler.